

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

1 | 2020

Dana Kyndrová vystavuje snímky z Podkarpatské Rusi | Druhý díl publikace Československý svět v Karpatech | Rusíni ve skladbě národnostních menšin | O Masarykově škole v Užhorodě | Odešel válečný veterán Jan Plovajko | Rozhovor s Nataalkou Tumarec | Fenomén jménem Laco Pavlovič | Sport na současném Podkarpatsku

Město pohody a tolerance

Košice jsou sympatické město. Od rychlíku z Prahy vám za pár minut odjíždí autobus do Užhorodu; když se zdržíte na moderně vybaveném nádraží o chvíli déle, můžete strávit čas v příjemné restauraci nebo v lákavých obchodech. A co je důležité: Košice mají korzo! Nejen pivnici s tímto názvem (dostanete tu české pivo Kozel), ale hlavně pěkné, pohodové místo k procházkám a setkávání. Ve velkých městech to už nebývá zrovna časté. Široký bulvár lemuje stromořadí, obchody a restaurace, lavičky a fontány; o víkendech tu bývá trh. Cesta míří k nádherné gotické katedrále – domu svaté Alžběty. Všude slyšíme směs jazyků od slovenštiny přes rusínštinu, maďarštinu, češtinu, až k němčině a angličtině. Což platí nejen pro košické korzo. Výstavné město v posledních letech omládklo a zkrásnělo. (V roce 2013 drželo titul Evropské hlavní město kultury a prostředky získané díky tomuto projektu investovalo do rozvoje a kultury.)

Proč o Košicích píšu? Jednak proto, že je můžeme vnímat jako vstupní bránu na Podkarpatskou Rus, a také kvůli tomu, že působí vstřícně a tolerantně. A to nebývá všude. Historicky tu vedle sebe žijí a jako turisté tudy putují lidé různých národností. V dómu je krypta slavného Maďara Ference Rákócziho, rebela proti Habsburkům, který sehrál významnou roli i v dějinách Podkarpatska. Město má několik výrazných připomínek obětí holokaustu, např. pamětní tabuli v centru, která slovensky, maďarsky a anglicky sděluje, že od 11. května do 20. června 1944 odveleli nacisté přes Košice 401 439 maďarských Židů v 137 transportech do vyhlazovacího tábora Osvětim-Birkenau. Tabule taky připomíná, že dva neohrožení lidé, JUDr. Mikuláš Gasko a Štefan Vrancik o tom vydali písemné svědectví.

O několik ulic dál na malém náměstíčku je pozoruhodné sousoší: slavný maďarský spisovatel Sándor Márai, který se v Košicích narodil, tu sedí na židli, proti němu další, prázdné sedadlo. Může se na ně posadit kdokoliv, jako by osobnost proslulého autora vyzývala k zastavení a debatě. Kdyby nebyl z kamene, měli bychom si s ním o čem vyprávět. Třeba o jeho vztahu k Československu, mimochodem jeho otec, právník, byl za první republiky poslancem československého parlamentu.

O kus dál stojí Máraiovi rodný dům. A jak příznačné: vedle spisovatelovy pamětní síně v něm působí košický Dům národnostních menšin.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Dana Kyndrová

Uznávaná fotografka Dana Kyndrová vytvořila v devadesátých letech kolekci snímků z Podkarpatské Rusi, která úspěšně putuje domácími i zahraničními výstavními síněmi. Autorka z nich sestavila rovněž knížku. Nyní jsou její fotografie z podkarpatského regionu vystaveny až do 12. června v Presscentru Syndikátu novinářů na Senovážném náměstí 23 v Praze 1.

Fotky, které nestárnou

V Syndikátu novinářů v Praze jsou vystaveny fotografie Dany Kyndrové z jejího proslulého souboru Podkarpatská Rus. Autorka před časem vydala i stejnojmennou obrazovou publikaci. Výstava je komorní, obsahuje jen malou část bohaté kolekce, která vznikla v devadesátých letech, ale snímky na stěnách určitě patří k nejlepším. Expozice potrvá až do června letošního roku.

Jak na vernisáži 12. února poznamenala paní Arita Hucková, „Dana hned jak naftografovala odchod sovětských vojsk z Československa, odjela na Podkarpatskou Rus.“ A jezdila tam pak opakovaně, ve všech ročních obdobích. Snímky jsou stále stejně působivé, živé, neztratily nic ze své vypovídací ani výtvarné hodnoty. Podkarpatská kolekce se představila divákům na řadě výstav v Praze i v dalších městech republiky, například v Příbrami. Pokračování na straně 3

POZVÁNKY

Zveme vás na prezentaci knihy paměti MUDr. Antonína Mořoviče ZA NAŠIMI ZÁDY TEKLA ŘEKA DNĚSTR v pondělí 16. března 2020 v 17 hodin v Domě národnostních menšin Praha 2, Vocelova 3

V programu je beseda s autorem, vystoupení houslisty Michaela Foršta a malé občerstvení

Výkonný výbor zve členy Společnosti přátel Podkarpatské Rusi na ČLENSKOU BESEDU v sobotu 18. dubna 2020 v 10 hodin v kavárně Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova 3.

Program:

- Zpráva o činnosti v uplynulém období. Revizní zpráva, informace z regionů
- Plán pro příští období, nejbližší připravované aktivity
- Volba výkonného výboru a revizní komise
- Diskuse
- Občerstvení

V Rock Café o Rusínech

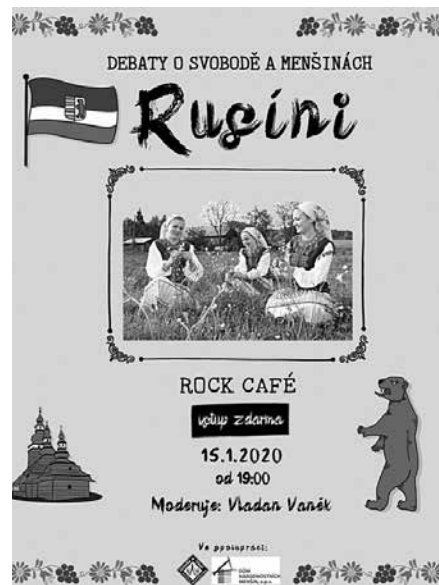
Ačkoliv název zařízení tomu tak docela nenasvědčuje, centrum Rock Café v Praze na Národní třídě má sál s vlastní dramaturgií a pořádá mimo jiné kulturní a vzdělávací akce, promítání filmů atp. Jedním z aktivit je cyklus diskusních večerů „O svobodě a menšinách“, který se organizuje ve spolupráci s Domem národnostních menšin a organizací Člověk v tísni. Přípravují je vesměs mladí dramaturgové.

Dne 15. ledna tr. přišla řada na Rusíny, viz plakát. V (bohužel jen skromně zateplené) místnosti se sešlo 25, možná 30 zájemců, většinou mladých lidí, kteří – jak se v průběhu večera ukázalo – měli zájem o téma a navíc o něm i leccos věděli. Na otázky z publika jsme měli původně odpovídat s Honzou Čopíkem, a také jsme to podle nejlepšího vědomí a svědomí dělali. Ale stalo se, že u jednoho ze stolků usedla i renomovaná manželská dvojice: historik Jan Rychlík a jeho paní, etnografka a folkloristka Magdaléna Rychlíková. Mimo jiné jsou to autoři publikace Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918-1946 (vydal Vyšehrad v roce 2016). A ti se velmi kvalifikovaně a se znalostí věci občas ujímali slova a výrazně obohatili večer.

Beseda probíhala v přátelském a interaktivním duchu, moderátor měl připravené

otázky, či spíše témata, k nimž se po úvodním vstupu diskutovalo. Byla řeč o historii, o současném stavu a politických i hospodářských poměrech na Ukrajině i v podkarpatském regionu, o svobodě slova, válce na východě země, o problému uznání – neuznání rusínské národnosti na Ukrajině. V té souvislosti o vztahu dalších zemí Evropy k Rusínům. Mluvílo se o jazyce a pravopisu. A také o perspektivách – budoucnosti tohoto malého národa na Ukrajině i jinde ve světě.

Průběh večera nabídl řadu názorů, stanovisek, ale o otázek a pochybností. Určitě naplnil záměr pořadatelů, kteří pojímají tento cyklus debat jako úvahy „o svobodě a menšinách“. Pro mnohé přítomné – určitě pro mě – přinesl i leccos navíc. Především prohloubení respektu a uznání k znalostem, schopnosti analýzy a názorům profesora Rychlíka i jeho ženy. Přišli do Rock Café z osobního zájmu, bez možnosti se předem „připravit“ na to, o čem bude řeč. Nicméně reagovali skvěle, pohotově, se znalostí věci. Zdá se, že Jan Rychlík si pamatuje snad každé jednání politiků o Podkarpatské Rusi, všechna důležitá data, že podrobně zná obsah jednání parlamentu i všech schůzek a rozhodnutí, jež se dané věci týkaly, každý dopis, který byl zaslán tomu či onou aktéru bouřlivých dějin dvacátého století. Vždycky

reagoval pohotově a hlavně s názorem. Klobouk dolů!

Další pozitivní poznatek přineslo věkové spektrum přítomných. Ukázalo se, že mladí lidé mají o podkarpatské téma zájem, a že o něm dost vědí. Vyplyvá z toho, že tento aktivní přístup má budoucnost.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Zimní aktivity Karpato-rusínského centra

Karpato-rusínské krajanské centrum v Praze uspořádalo na sklonku loňského a začátkem letošního roku několik kulturně společenských akcí. Na Mikulášské besídce 14. prosince zazpívaly rusínské děti

písníčky zaměřené k svátku sv. Mikuláše, za to je svatý muž a anděl odměnili dárečky. Besídka pokračovala pohoštěním, které připravili rodiče dětí.

Juliánský Štědrý večer 11. ledna 2020 zněl zpěvem rusínských koled (koladok). Podávala se klasická rusínská jídla – kapustnice s houbami, fazole a pirohy.

Hned o následujícím víkendu (18. ledna) se konal v kulturním centru Novodvorská juliánský rusínský ples. Účinkoval folklorní soubor Chemlon Miroslava Kerekaniče, ženská pěvecká skupina Bosoročky, mužská pěvecká skupina Hačure a cimbállovka. Moderátorem večera byl Michal Ilkanin.

red.

POZVÁNKA

Galerie DNM, Vocelova 3, Praha 2

Zátiší podle Tapperta

2. 3. – 15. 3. 2020

Vernisáž 2. 3. 2020 v 17:00

Norbert Tappert, umělec rusínského původu se narodil r. 1976 ve Svině a vystudoval na ŠÚV Košice obor fotografie. Od počátku své umělecké kariéry se věnuje performancím, umělecké fotografii i jejím počítačovým mutacím. Od roku 2000 žije v Praze. Vystavoval mj. v bratislavském Středoevropském domě fotografie soubor velkoformátových snímků. Umělec, který se nyní představuje v Domě národnostních menšin v Praze, podle svých slov pojímá vlastní život „jako jeden kontinuální umělecký projekt.“

KRÁTCE

* **Mezi námi**, rozhlasový pořad věnovaný národnostním menšinám vysílaný na ČRo Plus v letošním roce dál úspěšně pokračuje. Přibývají rovněž příspěvky o Rusínech, o historii i o aktuálním dění v Zakarpatské oblasti, bývalé Podkarpatské Rusi; o problémech, knížkách či turistickém, ruchu. V lednu se vysílal rozhovor s Davidem Hubeným, historikem Národního archivu o archivních dokumentech týkajících se Podkarpatska a Rusínů, které NA schraňuje a zpracovává; v únorovém pořadu vyprávěla koločavská učitelka a zakladatelka

ka penzionu Četnická stanice o svém životě i práci. (Část rozhovoru uveřejňujeme v tomto čísle.)

* **Doktor Antonín Mořovič**, jehož knihu Za našimi zády tekla řeka Dněstr představíme v Domě národnostních menšin 16. března tr., oslavil 17. ledna devadesáté třetí narozeniny. Na prezentaci svých pamětí přijede osobně z Izraele do Prahy i s rodinou.

* **Prosíme členy SPPR**, aby urychleně zaplatili členské příspěvky na letošní rok, případně dlužnou částku za rok uplynulý. Připomínáme částku: Kč 250,- pro pracující

a Kč 150,- pro důchodce a studenty. Složenka je přiložena do časopisu Podkarpatská Rus č. 1/2020, tedy do tohoto čísla. Lze platit také bankovním převodem na číslo účtu 12939111/0100.

* **Před 100 lety spolu** - to je název dokumentárního filmu Tomáše Saice, jehož premiéru připravilo Masarykovo demokratické hnutí na 27. únor 2020 ke stému výročí Ústavy ČSR. Součástí slavnostního večera byla přednáška o významu první československé ústavy a historická reflexe o Podkarpatské Rusi.

Fotky, které nestárnou

Dokončení ze strany 1

Dana Kyndrová na únorové vernisáži s humorem vzpomínala, že když svého času byla vystavena v Maďarském kulturním středisku, proti názvu „Podkarpatská Rus“ protestovala ukrajinská ambasáda. „Takže pak jsme do názvu raději přidávala podtitul Dnes Zakarpatská Ukrajina.“

Setkání v Presscentru poskytlo příležitost pro krátké zastavení s autorkou. Co pro ni znamenalo téma Podkarpatská Rus, když se mu věnovala, a čím je pro ni živé dnes? „Silně jsem tehdy vnímala historický a politický kontext - jak se stalo, že jsme o to území přišli. Když jsem se tam po roce 1990 vypravila, myslela jsem, že se nám Podkarpatská Rus zase vrátí. Záhy jsme pochopila, že se tak nestane. Ale já mám ráda přírodu, a hlavně kvůli tomu jsem tam pak patnáct let jezdila.“

Dana ovšem zachycovala nejen přírodu, ale i život místních lidí. Souhlasí: „Ano, fascinovali mě hlavně lidé ve vesnicích, obyčejní Rusíni, kteří se musí tvrdě potýkat s životem. Obdivovala jsem, jak dokážou souznít s přírodou. A jak jsou přitom vlastně šťastní. I když z našeho hlediska to bylo strašně smutný... Kdysi, když ještě vycházel Mladý svět, byla tam uveřejněna dvoustrana o Podkarpatské Rusi a redaktor nazval tu zemi Smutná krása. Přijde mi to velice výstižné, právě tohle mě tam vždycky fascinovalo.“

Na podkarpatský region má mnoho vzpomínek. „Pamatuji se, že jsem tam jednou strávila Vánoce. Ve vesnici, kde jsem právě byla, jsem šla do vesnického kostela na půlnoční

mši. Tam, mezi věřícími, jsem viděla chudobu lidí, a přitom intenzivně pocítila velkou sílu, která v nich je. Až mi bylo líto, že jsme byli o tyhle lidi a o ten krásný kraj ochuzeni.“

Od doby, když Dana Kyndrová jezdila na Podkarpatsko, uplynula řada let. Přesto se její fotografie stále vystavují, nemluví o oceňované knize Podkarpatská Rus. Co dnes podle ní tato kolekce říká současným divákům? „Když téma abstrahujeme od politiky, tak možná diváci na těch fotkách vidí, že jsou o obyčejném člověku, o jeho vztahu k přírodě, o tom, jak se potýká s životem. V tom je základní síla těch lidí. A myslím, že tohle se nikdy nezmění. Samozřejmě, forma může být jiná, ale člověk musí nějak v tom světě fungovat. Stýkání a potýkání místních lidí s přírodou může připadat z našeho hlediska - z pohledu člověka ze střední Evropy - strašně tvrdé a život chudý, ale nesmírně silné je to právě v tom, jak se s potížemi dokážou vyrovnat.“

Zná autorka současné problémy Ukrajiny a Podkarpatské Rusi? Kdy tam byla naposledy? Připouští, že se tam nepodívala mnoho let, ale samozřejmě ten region dál sleduje, setkává se s tamními lidmi tady v Česku. Například teď má zrovna doma řemeslníky z Ukrajiny, kteří ji informují o stavu země. „Nedávno se odtamtud vrátili z vánočních svátků a líčili, jak se všechno zdražuje. Život tam stále není jednoduchý.“

Kolekce Podkarpatská Rus výrazně přispěla k profesním úspěchům autorky, dá se říct, že ji pomohla proslavit. Určitě to byl jeden z jejích stále nosných projektů. Jestlipak se tam v dohledné době zase podívá? „Nemůžu konkrétně říct, kdy pojedu, ale myslím, že se tam zase vypravím. Jednak je to za rohem, navíc čím jsem starší, tím víc mířím do míst, kde nejsou velká kvanta turistů.“ K plánům na příští cestu ji inspirovalo i nedávné setkání s několika mladými lidmi, kteří se odtud vrátili nadšení. „Tři kluci se tam v zimě vypravili, putovali se sněhulemi přes poloniny a byli uchváteni. Stejně jako kdysi na mne, i na ně silně zapůsobila příroda a lidé.“

Aktuální výstava v Presscentru vznikla tak, že paní Hucková (manželka známého fotografa Miroslava Hucka), která se o zdejší výstavní projekty stará, chtěla mít po politických tématech expozici, jež se politiky netýká, něco obecně lidského. Zeptala se Dany Kyndrové, jestli nemá nějaký takový soubor, a ta jí nabídla tuhle kolekci. „Jsou to už většinou známé fotky,“ říká Dana, „ale je to zároveň i historie Podkarpatské Rusi, což považuji za důležité.“ **ap**

Osobnosti, podnikatelé, život společnosti na Podkarpatsku

Druhý díl knihy *Československý svět v Karpatech*

Výpravná publikace *Československý svět v Karpatech* se nedlouho po první části dočkala druhého dílu. O vydání se zasloužil Spolek rusínské inteligence Slovenska. Autor Vladimír Kuštek představuje v odpovědi na naše otázky obsah a zaměření knihy.

Co vedlo vás a vydavatele k tomu, že jste připravili druhý díl?

K přípravě a vydání knihy viedla mňa i vydavateľa snaha pripomenúť výsledky obdobia prvej Československej republiky v niektorých ďalších oblastiach spoločenského a hospodárskeho života. Významnú časť knihy tvorí aj obrazová príloha, venovaná Užhorodu, Užoku, Berehovu, Mukačevu, Svaljave, Chustu, Ťačovu, Rachovu, Jasini a ďalším miestnym strediskám počas rokov 1919-1939.

Co tvoří hlavní obsah druhého dílu?

Prvý diel Československého sveta v Karpatoch je historickým miestopisom 38 podkarpatských miest a lokalít. V druhom dieli nájdeme kapitoly o rozvoji pošty a telegrafu v krajine, o osudoch jediného podkarpatského pivovaru v Podhorjanoch, ako aj jedinej továrni na tabak na Podkarpatsku v Mukačeve, o expanzii predajnej siete spoločnosti Baťa. Stranou nezostali ani sokolské hnutie,

turistický ruch na najvyššej výšpe Československa alebo činnosť Legiodružstva a známeho užhorodského cukrára B. Purmu. Zároveň sme chceli priblížiť životnú púť vybraných rusínskych osobností - poslancov československého parlamentu (V. Ščerecký a K. Prokop), ako aj slovenských osobností, pôsobiacich v Užhorode (profesor J. Trochta, hudobný vedec a skladateľ M. Lichard). Pozornosť sme venovali i tradičnej židovskej svadbe a vzniku cigánskej školy v Užhorode. Záverečnú kapitolu knihy tvorí osobná spomienka na pobyt v krajine blízkej môjmu srdcu pred vyše 40 rokmi.

Zachycujete ve druhé knize význam místních, rusínských institucí a osobností, např. nové inteligence, kterou přece jen už v průběhu let region - a čs. školství - vygenerovaly?

Knih sa podrobnejšie zmieňuje o dvoch rusínskych vlastencoch, o ich činnosti a vysokej autorite medzi roľníckym stavom na Podkarpatsku. Poznatky z archívneho bádania ukazujú, že dlhodobým zámerom čs. vlády bolo zvyšovanie zapojenia odborníkov z domáceho prostredia do vedúcich pozícií a celkove do správy krajiny, najmä po nástupe mladej rusínskej inteligencie. Nakoniec, vyžadovali si to politické záujmy a uchovanie stability

štátu. Trend bol zrejmy najmä v 30. rokoch 20. storočia. Ilustruje to napríklad rastúce zastúpenie Rusínov v štátnej správe na Podkarpatskej Rusi - na Zemskom úrade v Užhorode, na okresných úradoch, v armáde, na policii, u financov, v lekárskom, učiteľskom stave i v podnikateľskej sfére. Tento proces prebiehal postupne, chod krajiny v značnej miere stále závisel od pomoci českých, čiastočne i slovenských odborníkov v hospodárstve, v oblastiach ako financie, doprava, školstvo a pod. Je zrejme, že by v priebehu ďalších 10-15 rokov, evolučnou cestou a bez vonkajšieho zasahovania, značná časť domácej inteligencie dokázala naplniť svoje ambície a zaujala hlavné pozície v riadení krajiny.

Při svém historickém bádání jste zřejmě získal značné množství materiálu. Musel jste něco vypustit, co se do knihy nevešlo?

Áno, niektoré kapitoly sa do prvého, resp. druhého dielu nedostali, mám ich zatiaľ len v poznámkach. Zaujali ma napríklad osudy poslanca za Agrárnu stranu P. Kossey, právnik a rusínskeho aktivista I. Kovačova, ako aj životná cesta českých podnikateľov v Užhorode - staviteľa Ťičaře a obchodníka E. Fleka. Po bližšom štúdiu v príslušných archívoch by bolo možné pripraviť bližšie portréty týchto osobností. **ap**

Osudy bojovníka

Jan Plovajko byl válečný veterán druhé světové války, plukovník československé armády oceněný 23. října 2010 Řádem Bílého lva za mimořádné zásluhy o obranu a bezpečnost státu a vynikající bojovou činnost. Zemřel 11. ledna 2020 v Trutnově. Na smutečním oznámení v rusínštině měl napsána úvodní slova ruské hymny: „Ja Rusyn byl, esm i budu.“

Jan Plovajko se narodil 5. února 1922 na Podkarpatské Rusi v obci Turja Bystrý. Jeho otec Vasil v době hospodářské krize odjel na tři roky pracovat do Argentiny. Po návratu do Československa koupil pozemky a začal doma hospodařit. Proto mohl Plovajko jako jediný z dětí v rodině začít studovat na gymnáziu v Užhorodě.

Tam jej 14. března 1939 zastihlo obsazení Podkarpatské Rusi Maďarskem. Podobně jako mnoho jeho vrstevníků a rodinných příslušníků i on se rozhodl pro útek do Sovětského svazu. Doufal, že tam vznikne československá legie jako za první světové války a osvobodí Československo. V noci na 20. října 1940 za dramatických okolností překročil hranici u obce Užok a dostal se na polské území okupované tehdy Sovětským svazem.

Nečekal však, co se stane poté. Zanedlouho po překročení hranice byl zadržen sovětskou pohraniční hlídkou a předveden k výslechu na NKVD (sovětská státní bezpečnost), kde se setkal s dalšími běženci. Po obvinění ze špionáže byl společně s ostatními druhý den eskortován do sběrného tábora Skolje, kde se žilo v primitivních podmínkách. Po třech měsících byl převezen do věznice ve Stryji, kde sice panovaly příznivější podmínky, avšak výslechy NKVD stále pokračovaly. Odtud se dostal do Starobělska, do bývalého velkého

kláštera, kde se odehrávaly rychlé „procesy“ s Židy, Poláky, Čechy a dalšími uprchlíky před nacismem. Odtud byli rozesíláni do tzv. nápravně pracovních táborů po celém Sovětském svazu.

Plovajko našťastí dostal nejnižší možný trest za ilegální přechod hranic – tři roky v pracovním lágru. Po dvou měsících byl v přečpaném dobytčáku transportován vlakem přes Omsk, Tomsk, Novosibirsk až do Krasnojarska. Ve zdejších přestupním lágru byli uprchlíci drženi společně s kriminálními vězni. Po dvou měsících byl zařazen do transportu za polární kruh. Několik set vězňů se nalodilo na nákladní loď, jež po několika týdnech dopravila po řece Jenisej až do přístavu Dudinka u Severního ledového oceánu. Odtud byl převezen v otevřeném nákladním vagónu po nejseverněji položené železnici na světě do Norilsku. Toto město, založené vězni v 30. letech dvacátého století, bylo centrem Norillagu – komplexu pracovních táborů roztroušených v oko-

lí. Prošly tudy statisíce lidí, většinou politických vězňů.

Plovajko zde strávil tři roky. Každý den, v létě i v zimě, kdy teplota klesala až k minus 50 stupňům, musel docházet pěšky několik kilometrů z tábora na práci v kamenolomu či na odklizení sněhu. Po několika letech těžké práce a minimálních dávek jídla se z něj stal tzv. „dochoďága“. Tento termín měl v gulagu podobný význam, jako „musulman“ v nacistických koncentračních táborech, tedy člověk na úplném fyzickém i psychickém dně v důsledku hladovění a vyčerpání.

Podobně jako mnoho dalších československých občanů, také Plovajka zachránil vznik československé vojenské jednotky v SSSR. Z lágru byl osvobozen 8. března 1943 a společně s dalšími padesáti Čechoslováky odjel do Buzuluku, kde byl 6. července téhož roku odveden do armády. Po absolvování základního výcviku ho přidělili k těžkým minometům. Zúčastnil se bojů od Kyjeva až do Prahy. V listopadu 1943 padl jeho bratr Vasil, který rovněž prošel gulagem.

Po válce Plovajko zůstal v čs. armádě. Po absolvování důstojnického kurzu získal funkci velitele kasáren v Trutnově. V únoru 1948 sice vstoupil do KSČ, ale v roce 1952 byl „vyškrtnut“. V létě 1950 podle dochovaného trestního oznámení „svou hrubou nedbalostí a nesvědomitostí umožnil, že se jeho soukromá pistole parabellum 9mm dostala do rukou nepovolaných osob, které měly úmysl uprchnouti ilegálně do zahraničí“. Jako poručík dělostřelectva byl po krátké vazbě potrestán propuštěním z armády. Pracoval pak v různých profesích až do roku 1970, kdy odešel do důchodu.

red.

Zdroj: Paměť národa

Setkání k jubileu

Vracíme se k užhorodskému setkání na podzim 2019 u příležitosti stého výročí připojení Podkarpatské Rusi k Československé republice. (Informovali jsme o něm v našem časopise už loni.) Zde otiskujeme část stati Erika Lukase z Masarykova demokratického hnutí, která k nám dorazila se zpožděním. Vzhledem k významu a úspěšnému průběhu akce však stojí zato setkání s podkarpatskými krajaný a přáteli znovu připomenout.

Vzpomínkovou akci v září 2019 pořádalo Masarykovo demokratické hnutí ve spolupráci se SPPR a pod záštitou hejtmána Pardubického kraje Martina Netolického. Posláním této akce bylo připomenout si společnou historii, oživit vzájemné přátelské styky mezi touto částí Ukrajiny, navázat nové kontakty a zvýraznit pozitivní význam našeho zdejšího historického působení.

Pod vedením zástupce MDH Erika Lukase byla z Prahy vypravěna malá delegace do Užhorodu. V den samotného výročí se uskutečnilo setkání delegátů s českými a slovenskými krajaný a rusínskými zástupci u busty TGM v Masarykově parku. Na tomto

místě se zastavují všechny delegace z Česka, aby si zde připomněly, jaký velký kus práce tu naši předkové zanechali. Nebylo tomu jinak ani v den stého výročí, kdy jsme se zde sešli pod dohledem televizních kamer. Po krátkém projevu předsedy klubu T. G. Masaryka Ivana Latka, předsedy dobročinného fondu ViZa Volodimira Čubirka a zástupce MDH Erika Lukase bylo položeno 7 věnců (za 6 organizací a za Pardubický kraj) k bustě TGM. Poté se hosté přesunuli k bustě Milana Rastislava Štefánika a ceremonie se zde zopakovala s náležitým akcentem na význam Slovenska ve společném státě. Přítomní tím vyjádřili úctu oběma zakladatelům Československé republiky a zároveň symbolizovali kontinuitu dobrých česko-slovenských vztahů, které se soustavně snažíme udržovat a rozšiřovat i se Zakarpatskou Ukrajinou.

Po skončení oficiální ceremonie se česká delegace vydala na prohlídku sousední čtvrti Galago, které se díky její architektonické zástavbě přezdívá Užhorodské Dejvice. Po cestě jsme měli možnost zhlédnout nejvýznamnější stavby, které zde převážně ve 30. letech minulého století vyrostly. Celý svůj odborný

výklad jsem doplňoval dobovými fotografiemi a stručným historickým přehledem. Další část programu pokračovala v restauraci Kafe Muzeum pod Užhorodským hradem. Na průčelí této restaurace, nechal klub T. G. Masaryka a Užhorodský spolek Slovákov s podporou Ministerstva zahraničních věcí ČR vyhotovit basreliéf českému spisovateli Ivanu Olbrachtovi, který na Podkarpatské Rusi aktivně působil. Slavnostní odhalení pamětní desky proběhlo za účasti Generálního konzula SR v Užhorodě Miroslava Mojžity a zástupců města Užhorod.

Poslední částí slavnostního dne byl společný krajaný večer, v jehož průběhu jsem jménem všech zainteresovaných organizací předal Ivanu Latkovi pamětní desku (s nápisem 100 let česko-slovensko-rusínskému přátelství) a poděkoval za jeho záslužnou práci. Na závěr jsme shlédli premiéru nového dokumentárního filmu Podkarpatská Rusínská malířská škola.

Jsem hrdý na to, že se celá akce vydařila a podařilo se nám opravdu důstojně oslavit toto významné výročí naší společné historie.

ERIK LUKAS

Koločavská Četnická stanice - poutní místo českých turistů

Penzion Četnická stanice v Koločavě čeští turisté mířící na Podkarpatsko dobře znají. Tvoří jakousi jejich základnu, pevný přístav. Při naší nedávné návštěvě Koločavy jsme poprosili o rozhovor Natalku Tumarec, učitelku a majitelku penzionu. I když ona sama říká: „Majitelkou nejsem jen já, je to náš rodinný podnik, naše rodinné štěstí.“ Natalka stála u založení Muzea Ivana Olbrachta v Koločavě i u dalších kulturních a společenských aktivit propagujících Českou republiku. Právem jí bylo uděleno vyznamenání Gratias Agit určené osobnostem, které se zasloužily o dobré jméno Česka v zahraničí.

Jak jste s Četnickou stanicí začínali?

Na začátku byl tento dům jen totálně zničená ruina, která jako by prosila: „Jsem dům, který má pěknou historii, ale potřebuji, abyste mi pomohli!“ Inspirovalo nás také to, že jsme se stále setkávali s romanticky založenými českými turisty, kterým se tu líbilo. Zajímalo je, co v Koločavě zůstalo po první republice, prohlíželi a fotili.

Takže jste začali s přestavbou...

Nebylo to snadné. Měli jsme naštěstí hodně dobrých přátel, kteří nám to štěstí přáli, rozuměli našemu úsilí a mohli nás i finančně podpořit. Stavěli jsme, jak jsme dovedli, pomáhal nám i Pánbůh. Neměli jsme kontakty s žádnými bankami ani s mecenáši, od nichž bychom něco dostali a byli pak na nich závislí. Prostě - pustili jsme se do toho sami dva, manžel a já. Všechno, co jsme vydělali, jsme zase vložili zpátky do rozvoje podniku. Podpořili jsme dostavbu Četnické stanice i tím, že jsme se vzdali ostatního podnikání. Brzy už budeme mít všechno, co jsme si půjčili, splaceno. Teď už nám provoz přináší i výdělek.

Tento dům byl za první Československé republiky opravdu četnickou stanicí?

Ano, ale nejen četnickou stanicí, sídlilo tu víc důležitých úřadů, například státní notářství, pošta, ve sklepě byla i šatlava. Víme, že tu sloužilo celkem sedmáct četníků. Sto metrů odsud byla kasárna, která ještě pamatují i já. Četníci tam bydleli a každé ráno přicházeli do této budovy do služby.

Když jste penzion zakládali, tušili jste, že se stane oblíbenou českou základnou?

Možná ano, vždyť na začátku to byli právě oni, kteří nás na myšlenku penzionu přivedli. Říkali nám: „To bylo kdysi naše, československé, jdeme se tam podívat!“ A pak dodávali: „Škoda, že je dům rozbítý, vždyť je to kus našich dějin, sídlili tu zástupci naší vlády!“ I proto jsme se rozhodli, že se do toho pustíme. A už tehdy, když jsme stavěli, nám všichni doporučovali: „Bude se to jmenovat Četnická stanice!“

Máte i turisty z jiných zemí?

Jezdí k nám lidé z celé Evropy. Díky Čechům. Ti je sem přivedli nebo informovali a doporučili nás, často s nimi i přijíždějí. Ale nejvíc máme českých hostů. Můžu říct, že jsme poutním místem Čechů.

Když člověk prochází prostorami domu, vidí tu i panely z české historie a kultury. Jaký k nim máte vztah?

Už můj dědeček říkal: „Važte si toho, že tu byli Češi, to byla nejlepší vláda, která v naší zemi vládla!“ V devadesátých letech, už po vyhlášení nezávislosti Ukrajiny, natočila v Koločavě Česká televize film, v němž děda vystupoval. Vyprávěl v něm o tom, jak se žilo za Československé republiky. Dědeček znal i české vnitrozemí, studoval v Čechách. A stále opakoval, že tehdy bylo nejlépe.

Vaše rodinná historie je bohatá a dramatická, ale i hodně smutná...

Ano, dědeček prožil život s mnoha problémy. Byl truhlářský mistr, ale uměl snad všechna řemesla. Měl šest dětí. Byl předsedou místní organizace Prosvity (*ukrajinský národnostní spolek, pozn. red.*), v roce 1939 se podílel na vyhlášení samostatné Ukrajiny tady v Koločavě. Ale pak začali vládnout na Podkarpatsku Maďaři, a děda málem zahynul. Ale přežil, a přežil i válku.

Ani za Sovětů však nebylo lépe...

V roce 1944 přišla sovětská moc a jmenovali dědu starostou. Sověti chtěli, aby s nimi spolupracoval, nutili k tomu i místního faráře. Konkrétně šlo o tohle: po skončení války se vraceli zpátky místní muži, kteří sloužili v maďarské armádě. Ale museli se schovávat v lesích, protože se báli sovětské vlády; jako příslušníci maďarské armády totiž bojovali spolu s německými vojsky proti Sovětskému svazu. A děda dostal za úkol tyto lidi v horách najít a přimět je k návratu domů, měli

se vzdát Sovětům. Ale neudělal to, protože věděl, že je čeká Sibiř. Takže skončil na Sibiři v gulagu sám, spolu s farářem, jako „nepřítel sovětského lidu“ a ukrajinský nacionalista. Prozradilo se na něj totiž i to, že v roce 1939 vyhlášoval v Koločavě Ukrajinu a bojoval za ni. Dostal za to 25 let, které měl prožít v stalinském lágru na Sibiři. Naštěstí ale přišel rok 1956, nějaký čas po Stalinově smrti pustili politické vězně ze Sibiře domů. Děda se vrátil jako člověk, který prožil mnoho těžkých chvil. Oporou mu byl jen Pánbůh a naděje, že se vrátí domů. Věřil, že tady bude už svobodný život, za který bojoval.

Splnilo se mu to?

Až mnohem později. I po propuštění byla za sovětské vlády jeho lidská práva omezována, nesměl nic, sledovali ho. Byl nemocný, amputovali mu nohu, patnáct let žil bez nohy. Na soudní rehabilitaci čekal do roku 1992, kdy ho nejvyšší orgány Ukrajiny rehabilitovaly. Dostal písemně, že byl a je nevinen. Přípis si přečetl a za pár dní zemřel. V posledních dnech říkal, že jeho život se už naplnil, že je připraven odejít k Bohu.

Vzpomínáte na něj hodně?

Často. Pamatuji se na krásné večery, kdy mi vyprávěl příběhy ze svého života. Dodnes schraňuji jeho památku a dopisy, které si psal s kamarády, s nimiž byl v lágru. Mám jeho psané vzpomínky i fotografie. Celý život mě to drží a posiluje. Nikdy bych tuto zemi nezapomněla, nevyměnila za jinou. Pro mě je nezávislá Ukrajina završením dědova úsilí. Je to můj stát, nevěřím v jiný. Takový odkaz mi zanechal. Dědovi odhalili za jeho činy pamětní desku tady na tomto našem domě, kde působil jako starosta. Jsem na to hrdá.

Foto David Pilát

Jako učitelka mimo jiné učíte místní zájemce češtině. Jaký je tady zájem o české reálie a kulturu?

Děti, které učím, seznamuji s českou kulturou, ale také s českou kuchyní a s atmosférou v českých zemích. Mnohé z nich mají záměr později jet do Česka pracovat. Poslouchají se zájmem, co jim říkám, vědí, že až pojedou do Česka, budou se jim znalosti hodit. Budou rozumět jazyku i české mentalitě. Často slyším, že v Česku se dobře pracuje, protože čeští lidé za všechno poděkují. Místní mládež i tady v Četnické stanici poznává, jací jsou Češi. Že se chovají dobře, řeší věci po dobrém, jsou zdvořilí, umějí o všechno slušně požádat. Naši lidé tvrdí, že s českými turisty je snadné pracovat. Jsou nám vděční, že je tu obsluhujeme v rodinném a tradičním národním stylu. Mezi námi a turisty se tu vytvořila příjemná rodinná atmosféra.

Dostala jste cenu Gratias Agit za propagaci české kultury. Co pro vás znamená?

Jsem ráda, že jsem ji dostala z rukou tehdejšího ministra zahraničí Karla Schwarzenberga. Získaly ji velmi významné osobnosti, například Madeleine Albrightová a další lidé z řady států, kteří realizovali závažné projekty, šířili českou kulturu v zahraničí. Nenapadlo mě, že to, co dělám já, je s tím srovnatelné. Dělal jsem všechno ze srdce. Jsem za tu cenu moc vděčná a pokud žiju, budu se snažit udělat ještě víc. Ale i kdybych ji nedostala, nepřestala bych dělat věci, které dělám. Pro mě je to normální.

Co byste si přála pro Četnickou stanicí v budoucnu?

Chci, aby moje děti nepojímaly toto místo příliš komerčně: vydělám peníze a uložím nebo utratím je. A dál už nic. Chtěla bych, aby se to naše kolečko zvané Četnická stanice dál otáčelo stejně jako na začátku.

Pokračování na straně 10

Zakarpatské fotbalové bilancování

Podkarpatská Rus, jak už jsme v našem časopise několikrát zmínili, se v sezóně 1936/1937 mohla pyšnit prvoligovým fotbalem. SK Rusj Užhorod si zahrál nejvyšší soutěž československé kopané a docílil v ní tří vítězství. Dvakrát porazil Moravskou Slavii Brno, jednou slavnou Viktoru Žižkov.

V sovětské éře se v Užhorodě hrály jen soutěže nižší úrovně. Zato po vzniku samostatné Ukrajiny si FK Hoverla Užhorod, hlásící se k tradicím SK Rusj, zahrála celkem devět sezon v nejvyšší soutěži. Na Zakarpatí přijížděly světově známé kluby jako Dynamo Kyjev či Šachtar Doněck. Tato éra bohužel skončila ekonomickým krachem klubu v roce 2016.

Momentálně se v Užhorodě hraje až třetí nejvyšší soutěž. Je ale třeba podtrhnout, že druhou nejvyšší soutěž, zvanou Perša liha, kope tým FC Minaj. Sídlí v obci s třemi tisíci obyvateli, která od jihozápadu přiléhá k stotisícovému Užhorodu. Ten může minajským fanouškům jen tiše závidět... V čele klubu stojí zámožný podnikatel z Čopu Valerij Peresoljak, jehož obchodní aktivity jsou zatím zárukou úspěšného financování fotbalu v Minaji.

Skvělý periferní klub

Rok 2019 zakončil v tabulce na skvělém čtvrtém místě, když na vedoucí FK Ruch Lvov ztrácel jediný bod! Na rozloučenou s odcházejícím rokem rozstřílel FC Minaj doma FK Oboloň Brovar Kyjev 4:1!

Největšími oporami Minaje jsou útočníci Anatolij Nuriev (rodák z Mukačeva) a Robert Hehedoš (původem z Užhorodu). Stojí zato se zastavit u sedmnáctičlenného kádru profesionálních fotbalistů klubu. Proč? Skutečně totiž reprezentují Zakarpatí, protože celkem deset hráčů pochází právě odtud. Kromě už zmíně-

ného Hehedoše začínali s fotbalem v Užhorodě brankář Andrij Popovič, záložníci Mychajlo Kopolovec, Igor Vagin, Vladyslav Mykuljak, Vasyl Pinjaško a Jaromir Loboda. Obránce Vasyl Beca se narodil ve Volovci a útočník Ivan Kapustaj ve Svaljavě. Sedm borců si přišlo vydělávat na chlebiček profifotbalem z jiných koutů Ukrajiny.

A ještě jedna osoba si zasluhuje malé zařazení. Čtyřiatřicetiletý Vasyl Kobin. Tenhle chlapík je jedním z vůbec nejúspěšnějších fotbalistů, kteří se narodili na Zakarpatí. Kobin, který jedenáctkrát reprezentoval Ukrajinu v mezinárodních zápasech, pochází z obce Strabyčovo, jež leží na cestě mezi Mukačevem a Čopem. S fotbalem začínal v Užhorodě a přes Lvov se dostal do slavného Šachtaru Doněck. Mimo jiné si pak zahrál i za kazachský Tobol Kostanaj. Hráčskou kariéru Kobin zakončil v FC Minaj, kde se vloni přesunul na trenérskou lavičku v roli hlavního kouče týmu. Je třeba smeknout – pod Kobinovým úspěšným vedením „malý venkovský“ klub v konkurenci soupeřů z Kyjeva, Oděsy, Lvova či Charkova opravdu válí!

FK Užhorod má co zlepšovat

Třetí nejvyšší soutěží na Ukrajině je Druha liha. Zakarpatí v ní má jediného zástupce – FK Užhorod, založený v roce 2015 a do soutěže postoupivší v minulou sezóně. Klub řídí předseda Andrij Anrdijiv, A-mužstvo trénuje Myroslav Babjak. Oporami mužstva jsou brankář Myroslav Ljutňanskij, záložník Adrian Pukančič či dvoumetrový hlavičkář Arťom Korolčuk.

Své zápasy hrává FK na užhorodském stadionu Avtomobilist. Ovšem některé mače už taky odehrál na stadionu Avangard pro deset tisíc diváků, pamatujícím extraligové mače

zaniklého FK Hoverla s hvězdným Dynamem Kyjev či Šachtarem Doněck.

A jak si FK Užhorod doposud vede? Žádná sláva to tedy není... Ve skupině A mu patří až desáté místo z jedenácti účastníků. Z dvaceti sehraných utkání si připsal jen devatenáct bodů a pro ilustraci – na lídra tabulky Nyvu Ternopil jich ztrácel dvaadvacet. Pro zajímavost – mužstvu z Ternopilu Užhorod doma podlehl rozdílem třídy 0:4... Poslední podzimní utkání Užhorod prohrál na hřišti FK Dinaz Vyšhorod poměrem 2:3. Zimní hrací přestávky by užhorodští fotbalisté měli využít k důkladné přípravě a ke zlepšení výkonnosti.

Oblastní přebor vede FK Sevljuš

Nejvyšší soutěží v rámci Zakarpatské oblasti je Čempionat oblasti neboli Vyšča liha. Tu hraje celkem osm týmů a tabulce zatím vévodí FK Sevljuš Vinohradiv. Z jednadvaceti sehraných utkání prohrál dosud jen jediné. Jeho největší konkurencí je druhý FK Poljana.

Celkem tři mužstva lze zařadit do kategorie „týmy středu“. Jde o FK Vitjaz Koncovo, FK Vilčivci a MFA Munkač Mukačevo. V závěsu za nimi najdeme FK Karpaty Rachiv. Na předposledním místě figuruje FK Seredne a na chvostu pokulhává se značnou bodovou ztrátou FK Buržava Iršava.

Kanóněrem oblastního mistrovství z FK Vitjaz je Ruslan Soskida. Nastřílel už čtyřadvacet branek a lze tušit, že časem by mohl obléknout dres některého kvalitnějšího mužstva. Třeba FC Minaj... Michajlo Čedrik z FK Sevljuš se trefil dvacetkrát. Volodymir Varvarinec nosící dres FK Poljana vstřelil čtrnáct gólů, jeho spoluhráč Stepan Stehura má na kontě o jednu trefu méně a Jurij Čonka z FK Sevljuš se dosud radoval z dvanácti branek.

ALEŠ PIVODA

ZE ŽIVOTA RUSÍNŮ (NEJEN) NA SLOVENSKU

* **Rád Adolfa Dobrjanského** bude udělován fyzickým či právnickým osobám na Slovensku i v zahraničí, které se zasloužily o rozvoj národní identity, obranu práv a kvalitu života Rusínů. Rozhodl o tom Kulatý stůl Rusínů Slovenska. Vyznamenání je pětistupňové. Dostalo jméno po významném rusínském buditeli a politiku. První vyznamenání tohoto názvu byla udělena na rusínském plese 22. února v Košicích jazykovědci Vasilu Jaburovi, publicistce, překladatelce a rusínské aktivistce Anně Kuzmjakové a rusínskému aktivistovi v Polsku Bogdanu Gambalovi.

* **Nižný Mirošov má tři místní tabule.** Někdo to možná považuje za raritu, někdo za zbytečnost, ale je to tak. Obyvatelé obce ovšem soudí: „Stačila by jedna, napsaná po našem, rusnacky, protože jsme tu všichni Rusíni.“ Přitom ještě nedávno tu byly tabule pouze dvě, jedna slovensky, jedna rusínsky. Ta třetí ukrajinská přibyla teprve nedávno. Silničáři ji tam museli přidat, protože dostali stížnost, že v Nižném Mirošově žije nejméně 20 procent obyvatel ukrajinské národnostní menšiny. Rozdíl v nápisech je však minimál-

ní. Slovenská správa silnic ovšem musela dodržet zákon, který ukládá, aby tu bylo i ukrajinské místní označení, když obec má 20 procent ukrajinských obyvatel.

* **Díky aktivitě rusínských organizací** na Slovensku, zejména ZIRS-u, a finanční podpoře Rusínů, se podařilo loni na Slovensku mj. zaznamenat další životní příběhy Rusínů v rámci projektu ORAL HISTORY, zorganizovat projekce dokumentárního filmu *V osidlech velmocí*, vydat 30 čísel periodika *e-rusynFORUM*, spravovat portál *www.rusyn.sk*, připravit k vydání dva díly publikace *Československý svět v Karpatech*, vy-

tvořit na webu galerii osobností rusínských dějin v meziválečném období a na přenosných panelech stejnojmennou výstavu, v koprodukcí s RTV Slovenska výrobit dokumentární film *Podkarpatská rusínská malířská škola* (premiéra 8. 9. 2019 na STV2) atd.

* **Poloninská turistická trasa atraktivnější.** Na základě memoranda podepsaného představiteli zainteresovaných subjektů Prešovského kraje dojde k výraznému rozvoji turistického ruchu a zatraktivnění ceněné oblasti Snina, zvl. Národního parku Poloniny. Záměr bude financován z eurofondů, v první fázi v rámci přeshraničního programu ENI CBC Maďarsko-Slovensko-Rumunsko-Ukrajina. „Jde o ojedinělý koncept podpory tohoto turisticky cenného území. Z naší iniciativy bude dobudována základní infrastruktura pro 28 obcí okresu. Poloniny trail byl navržen odborníky Světové banky a měl by zkvalitnit současnou turistickou a cyklistickou infrastrukturu vybudováním moderních rekreačních tras a odpočívadel,“ uvedl předseda Prešovského samosprávného kraje Milan Majerský. **top**

Jubilejní Masarykova škola v Užhorodě

Česká obecná škola v Užhorodě vznikla v roce 1920 zásluhou J. Peška, prvního přednosty školského referátu pro Podkarpatskou Rus. Nejprve tu nebylo mnoho dětí, jen 8 hochů a 15 dívek; koncem školního roku jich bylo již 47. Česká třída byla nejprve pobočkou slovenské ľudové školy; ve školním roce 1921/22 byly již dvě školy: 1. třídu vyučovala jedna učitelka v budově opatrovny dopoledne na Drugethově ulici a 2. třídu odpoledne v opatrovně na Bercsényiho ulici. Vlastní založení české státní školy je datováno výnosem č. 68.485-1/25 Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO) z 18. července 1925, kdy ministerstvo školství schválilo opatření civilní správy Podkarpatské Rusi na zřízení české pobočky při slovenské ľudové škole. Od školního roku 1924/25 byly postupně ve škole zřizovány další třídy, až jejich počet ve školním roce 1931/32 dosáhl 27. V té době žáci navštěvovali pět ročníků. Tehdy byla škola nejvíce rozrobena a rozmístěna v rozličných budovách ve městě. Od školního roku 1932/33 byla obecná česká škola v Užhorodě rozdělena na dvě samostatné české školy výnosem MŠANO č. 119.276-1/31 z 26. února 1932.

Dvoupatrová podsklepená budova zaujímala 1210 m² celkové zastavěné plochy. Měla 13 učeben, 1 dílnu, mateřskou školku, tělocvičnu, sprchy, strojovnu, ředitelnu, sborovnu, dva kabinety, byty pro správce školy a pro školníka; vytápění zajišťovalo ústřední topení. Zajímavě řešená architektura schodiště poskytovala dostatek světla chodbám, lemovaným po obou stranách vchodovými dveřmi do tříd. Do nové budovy školy chodilo celkem 589 dětí. Stojí za zmínku, že ve škole byla od ledna 1932 uskutečňována tzv. mléčná akce - žáci dostávali o přestávkách porci mléka za 50 haléřů a dva rohlíky rovněž za 50 haléřů. Nezapomínalo se ani na mimoškolní aktivity: např. ve školním roce 1931/32 se děti zúčastnily tří divadelních představení, prohlídky městského akvária, absolvovaly exkurze do cihelny Keramos, na letiště či do elektrárny. Pořádaly se také četné besídky. Na konci školního roku se jezdilo na vlastivědné výlety na Plišku, do Michalovců, na Červenici, do Sobranců a na Užok.

Název Jubilejní Masarykova nedostala škola náhodou. Stalo se tak na základě sou-

Napsal celkem 24 knih převážně pro mládež. Z jeho pera vyšel také poutavý průvodce po pamětihodnostech nejvýchodnější části republiky pro dětské čtenáře „Jeďte s námi na Podkarpatskou Rus“ (1937, vydaný pod pseudonymem J. S. Hanák).

Mimochodem, není nadsázkou tvrzení, že v období první republiky byla v užhorodské pedagogické obci soustředěna řada vynikajících profesorů a učitelů, kteří již tehdy patřili ke známým malířům, sochařům, spisovatelům, historikům nebo odborníkům z jiných oblastí vědy. Uvedme aspoň některá jména (podle reprezentativního sborníku Školství na Podkarpatské Rusi z r. 1938): na čs. měšťanské škole působili V. Erdélyi - akademický malíř, K. Matura - spisovatel a fejetonista, J. Cupal - akademický sochař; na čs. reálném gymnáziu učili F. Gabriel - historik, M. Reilová - výtvarnice; na rusínském reálném gymnáziu patřili k profesorskému sboru I. Pankevič - jazykovědec, J. Bokšay - akademický malíř; na odborné škole pro ženská povolání pracovali J. Tomášek - malíř a ilustrátor, B. Martynovič - spisovatel, autor sborníku podkarpatských pohádek, F. Manajlo - akademický

Jubilejní Masarykova škola v Užhorodě

Letecký den v Užhorodě 1936 za hojné účasti školní mládeže

Radostněji se začalo pracovat, když škola dostala vlastní střechu. O stavbě na nynějším místě se uvažovalo již od roku 1926. Na komisionálním jednání 28. ledna 1927 byl shledán vhodným pozemek na nábřeží na Malém Galagu. Následovalo několik žádostí i otevřený dopis čs. vládě, v němž se poukázvalo na neudržitelný stav z hlediska pedagogického i hospodářského. Konečně 11. května 1928 bylo v meziministerské komisi pro stavbu škol v Praze přijato rozhodnutí o výstavbě školy. Projekt vypracoval architekt P. Kropáček, provedení hlavních prací bylo v březnu 1930 zadáno firmě A. Rozhona, stavitele v Ostravě. Do konce r. 1930 byla dokončena a pokryta hrubá stavba, následovaly řemeslné práce. Slavnostní otevření školy se uskutečnilo 28. října 1931 za přítomnosti zemského prezidenta A. Rozsypala a užhorodské honorace. Dodejme, že ve vestibulu u hlavního vchodu se nacházela busta prezidenta T. G. Masaryka. Do podstavce pod bustou TGM byla vložena prst z bojiště od Zborova.

V listopadu 1931 byla budova školy předána svému účelu spolu s hřištěm na sousedním pozemku. Celkový náklad stavby čítal 2,88 mil. Kč.

hlasu Kanceláře prezidenta republiky, kterou vedení školy požádalo o svolení. Moderně vybavená škola sloužila také vlastenecké, humanistické a praktické výchově žáků. I dnes, po desetiletích, působí dojmem jednoduché krásy a účelnosti. Probihající výstavba Galaga - nejmmodernější čtvrti Užhorodu, ve které se Jubilejní Masarykova škola nacházela, potvrzovala úsilí vládních míst o zvelebení a rozvoj hlavního města Podkarpatské Rusi.

I když to možná zní trochu pateticky, je dobré konstatovat, že Jubilejní Masarykova škola byla jednou z perel na zářivém náhrdelníku vytvořeném sérií výstavních budov v Galagu.

Škola měla i další přednost - v řadách učitelského sboru působili všestranně vzdělaní pedagogové. V letech 1926-1938 stál v čele školy řídicí učitel Jindřich Klestil, který se zasadil o vysokou prestiž školy. Jako učitel kreslení a pozdější akademický sochař a beletrista začínal v roce 1930 své působení ve škole Miloš Ludva (1910-1989), člen spolku výtvarných umělců v Užhorodě. Byl také autorem básní, studií a sbírek aforismů („Cocktaily“ 1931, „Cogitata“ 1938 a další). Ve škole rovněž od roku 1930 působil jako učitel zeměpisu a dějepisu jiný spisovatel - Jaromír Schäfer (1904-1967).

malíř, školskými inspektory byli F. Špála - etnograf a kreslíř, L. Kaignl - vedoucí osvětového oddělení referátu MŠANO a umělecký poradce Podkarpatského národního divadla v Užhorodě. Nelze opomenout ani řeckokatolický mužský učitelský ústav, kde tehdy působil jako ředitel A. Vološin, autor rusínských gramatik z počátku 20. století. Užhorod jako zemské hlavní město se tedy právem mohlo chlubit svým postavením střediska vzdělanosti a kultury v předválečném Československu.

Jubilejní Masarykova škola, tato „schránka lidskosti“ jak ji nazval akademický sochař M. Ludva - vychovala stovky příslušníků nastupující generace a dala jim dobrý základ do života. Někteří ještě žijí mezi námi, byt v pokročilém věku, a nosí dodnes v srdci vzpomínky na školu. V současnosti škola pokračuje ve vzdělávání současného mladého pokolení, i když v jiné historické době - v podmínkách dnešní Ukrajiny. Je potěšitelné, že vedení školy zachová v úctě některé tradice předchozího období: její průčelí nese název Jubilejní Masarykova škola 1932 a probíhá zde také rozšířené vyučování češtiny.

VLADIMÍR KUŠTEK

Rusíni ve skladbě národnostních menšin České republiky po roce 1989

Rusínská národnostní menšina patří sice mezi tradiční národnostně menšinová společenství v českých zemích, ale po druhé světové válce se v oficiálních vládních dokumentech, které se týkají národnostních menšin v České republice, hovoří o samostatné rusínské menšině až od roku 2001. Stalo se tak až po přijetí menšinového zákona v následně schváleném Statutu Rady vlády pro národnostní menšiny České republiky. V této souvislosti je třeba připomenout, že tabuizace Rusínů v poválečném Československu znamenala, že se ve výsledcích sčítání lidu v letech 1950, 1960, 1970 a 1980 neuváděly údaje o rusínské národnosti.

A vzhledem k tomu, že komunistický režim spojoval deklarování rusínské národnosti s řeckokatolickou církví, kterou v roce 1950 v Československu postavil mimo zákon, mělo se zato, že **fakticky byla zrušena i rusínská národnost**. Rusíni byli tak nuceni se hlásit k ukrajinské národnosti, nebo si při sčítání lidu zvolili slovenskou či v českých zemích českou národnost.

vensku čtyři národnosti: německá a polská národnostní menšina v českých zemích a maďarská a ukrajinská (rusínská) na Slovensku. **Znamenalo to oficiální zahrnutí Rusínů v Československu pod ukrajinskou národnost**. V českých zemích se pak až do roku 1990, kdy vznikla Společnost přátel Podkarpatské Rusi (SPPR), Rusíni neuváděli jako samostatná národnost. Jde-li o začlenění Rusínů do současné skladby národnostních menšin České republiky v Radě vlády pro národnostní menšiny (dále jen Rada), předcházela mu složitější vývoj. Připomeňme si proto krátce historii menšinové Rady.

Původní Rada byla ustanovena v roce 1970, měla celkem 16 členů a jejich složení odpovídalo dobovým ideologickým poměrům (usnesení vlády ČSR ze dne 18. února 1970 č. 20, k návrhu institucionálních opatření k řešení národnostní problematiky ve vládě a v orgánech státní správy ČSR). Vedle stranických a vládních představitelů byli členy Rady též zástupci národnostních menšin jako nomenklaturní kádry KSČ: předseda Hlavního výboru Polského kulturně osvětového svazu,

ti v ČSSR“. V návrhu zpracování tohoto materiálu z července 1989 se však pouze obecně konstatovalo, že na území České republiky se realizace národnostní politiky uskutečňuje ve vztahu k polské a německé menšině ve spolupráci s krajskými a okresními národnostními výbory. Na Ukrajince-Rusíny či další národnostní menšiny nebylo v tomto případě z výše uvedených důvodů pomatováno.

Nová etapa v historii Rady začala v roce 1991. Vláda schválila nový Statut Rady (usnesení vlády ČR ze dne 13. března 1991 č. 72), následně se uskutečnilo jednání zástupců polské, německé, romské, maďarské a ukrajinské menšiny, a to za účasti příslušných přednostů okresních úřadů, náměstků ministrů vnitřní, školství, kultury, včetně zástupce akademické obce (místopředsedy ČSAV). Mezi uvedenými zástupci národnostních menšin tenkrát chyběl představitel Rusínů, ale i další zástupci menšinových společenství.

Po období komunistického režimu se od konce roku 1989 obtížně obnovoval spolkový život Rusínů v České republice. Oživení národnostně menšinových aktivit Rusínů nastalo zásluhou činnosti SPPR, jejíž členskou základnu tvořili Rusíni i Češi narození na Podkarpatské Rusi a jejich potomci. V polovině devadesátých let se v organizační struktuře SPPR ustavila i rusínská sekce či také Klub Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi. Byla to reakce na postoje v členské základně sdružení, probíhající diskuse na téma, zda se má SPPR profilovat jako rusínská národnostně menšinová organizace, nebo jako instituce se zaměřením na prohlubování vztahů s občany a organizacemi Zakarpatské oblasti Ukrajiny. Čeští členové sdružení s rodinnými kořeny na Podkarpatské Rusi z meziválečného období ve většině případů neprojevovali zájem deklarovat rusínskou národnost. SPPR se tak stala v jistém smyslu dvoudomou organizací, do které se pak v devadesátých letech částečně začleňovali i rusínští migranti ze Slovenska. Nicméně pokud jde o uznání Rusínů v Česku jako rovnoprávné národnostní menšiny, brzdil její konstituování v devadesátých letech na vládní úrovni obecně zdrženlivý přístup státu k otázkám národnostních menšin.

Etablování Rusínů jako národnostní menšiny v České republice ovlivňovaly po roce 1990 též postoje k vývoji národnostních sporů mezi příslušníky rusínské a ukrajinské orientace na Slovensku. Čeští Ukrajinci proto s obavami vnímali rusínské aktivity, jejich úsilí o „uznání“ za národnostní menšinu v ČR. Rusíni se tak potýkali s negativní reakcí zástupců Ukrajinské iniciativy v ČR (sdružení vzniklo v roce 1994) i ukrajinských aktivistů na Slovensku, podle nichž Rusíni nepředstavují samostatnou národnostní menšinu, ale jsou součástí ukrajinského společenství. Zástupci SPPR přitom argumentovali, že Rusíni mají status uznané národnostní menšiny například v Maďarsku či v Chorvatsku. Je třeba ale podtrhnout, že vývoj rusín-

Kresha Fedor Vico

Postavení Ukrajinců, s nimiž jsou Rusíni spojováni po druhé světové válce, bylo v Československu rovněž komplikované, protože komunistický režim neumožnil po únoru 1948 obnovu činnosti meziválečných ukrajinských organizací. V roce 1954 byl sice na Slovensku založen Kulturní svaz ukrajinských pracujících v ČSR, ale ten nenavazoval na tradici ukrajinských organizací v Československu před druhou světovou válkou. Jeho působnost byla zaměřena na Ukrajince severovýchodního Slovenska.

V poválečné legislativě Československa byli tedy Rusíni spojováni s Ukrajinci. Teprve Ústava z roku 1960 deklaratorně stanovila, že „*Občanům maďarské, ukrajinské a polské národnosti zabezpečuje stát všechny možnosti a prostředky ke vzdělání v mateřském jazyce a ke kulturnímu rozvoji*“. Ústavním zákonem o postavení národností v Československé socialistické republice z roku 1968 (zákon č. 144/1968 Sb.) byli tehdy uznány v Českoslo-

předseda Kulturního sdružení občanů německé národnosti a předseda pobočky Matice slovenské v Praze. Po zrušení pobočky Matice slovenské v Praze v polovině sedmdesátých let byl odvolán její zástupce z Rady. Další více méně formální personální změny byly provedeny v polovině osmdesátých let (usnesení vlády ČSR ze dne 14. října 1986 č. 260, o kádrových změnách ve složení Rady pro národnosti vlády ČSR). Vzhledem k tomu, že působnost existujícího Svazu ukrajinských pracujících v Československu (fungoval od roku 1954) se vztahovala na území Slovenska, nebyl zástupce Ukrajinců-Rusínů v Česku v roce 1970 jmenován členem Rady.

V období normalizace Rada nevyvíjela prakticky žádnou činnost, jelikož o národnostní politice státu rozhodoval úřednický stranicko-státní aparát. Na vládní úrovni se až koncem osmdesátých let uvažovalo o přípravě dokumentu pod názvem „Program všestranného rozvoje národů a národnos-

sko-ukrajinských národnostně menšinových vztahů v Česku nenabyl konfliktní podobu jako na Slovensku. Tam došlo také k vyhocené polemice na téma, zda Rusíni-Ukrajinci představují jednu národnost, nebo jde o samostatnou rusínskou a samostatnou ukrajinskou národnost. V kolektivitě SPPR byl rozhodně odmítán postoj předního ukrajinsky orientovaného etnologa-folkloristy na Slovensku, Mikuláše Mušinky, který v diskurzu zdůrazňoval, že „... ukrajinská a rusínska národnost je jedna národnost ... termíny Rusín a Ukrajinec sú synonymné ... Východoslovenskí Rusíni nemôžu byť považovaní za samostatnú národnostnú menšinu (minoritu) už len preto, že rusínsky národ ako ‚majorita‘ neexistuje...“ (text „Sú Rusíni-Ukrajinci jednou alebo dvoma národnostnými menšinami?“) byl publikován v etnologickém periodiku Etnologické rozpravy 1995/1, s. 59-60). V této souvislosti je namísto připojit na okraj poznámku o tom, že postavení Rusínů na Slovensku je dodnes zpochybňováno zástupci ukrajinské menšiny. Svědčí o tom i aktuální projednávání Zprávy o situaci národnostních menšin za roky 2017-2018 Výboru pro národnostní menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR pro lidská práva, národnostní menšiny a rodovou rovnost dne 5. září 2019. Zástupce ukrajinské národnostní menšiny na jednání rezolutně obhajoval použití formulace „Rusíni-Ukrajinci“, nebo „rusínsko-ukrajinská kultura“ apod. s tím, že Rusíni a Ukrajinci tvoří jeden národ, a to bez toho, že by specifikoval rozlišení sémantického pole pojmů národ a národnostní menšina (o jednání referoval Petro Medviď v časopise Rusín, XXIX, 5/2019, s. 7-9). Navzdory tomu rusínská národnostní menšina má stále místo ve skladbě národností Slovenska, **rusínština byla kodifikovaná jako spisovný jazyk (1995)** a činnost rozvinuly rusínské kulturní a vědecké instituce jako Divadlo Alexandra Duchnoviče, Poddukelský umělecký lidový soubor, Institut rusínskému jazyka a kultury Prešovské univerzity a Muzeum rusínské kultury.

K situaci v oblasti národnostně menšinové politiky v České republice po rozdělení Československa je třeba uvést, že v tehdejších poměrech vystoupili zástupci národnostních menšin s podněty, aby Česká republika formulovala principy své národnostně menšinové politiky. Na jejich výzvu reagovala vláda začátkem roku 1994 přijetím dokumentu „o konceptu přístupu vlády k otázkám národnostních menšin“ (usnesení vlády ČR ze dne 9. února 1994 č. 63), v němž ovšem není uvedeno, jakých menšinových subjektů se týká výkon národnostně menšinových práv. Následně ani v tehdy platném Statutu Rady nebyl uveden výčet národnostních menšin v Radě (usnesení vlády ČR ze dne 11. května 1994 č. 259). Statut Rady pouze stanovil, že členy Rady jsou zástupci příslušníků národnostních menšin, kteří jsou jmenováni na základě návrhu organizací národnostních menšin nebo z řad odborníků na národnostní problematiku. Skladbu národnostních menšin v Radě tak tvořili zástupci aktivních organizací bulharské, maďarské, německé, polské, romské, slovenské a ukrajinské menšiny. Do Rady nebyl tenkrát zařazen zástupce rusínské menšiny,

Ze souboru snímků z rusínských oblastí východního Slovenska. Foto Marta Lojková Paulová

ny, podobně ani zástupci dalších menšin, jak je známe v současnosti.

Úsilí zástupců SPPR o začlenění Rusínů do skladby národnostních menšin v Radě bylo zavrženo – jak vyplývá z úvodní poznámky – až po přijetí menšinového zákona v roce 2001 (zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů). V této souvislosti nový Statut Rady (usnesení vlády ČR ze dne 10. října 2001 č. 1034) stanovil, že členy poradního orgánu vlády pro otázky národnostních menšin a jejich příslušníků jsou zástupci menšin s ohledem na jejich početnost a historické i současné postavení. Taxativní výčet obsahoval jedenáct menšin, jejich počet se pak rozšířil v roce 2004 a 2013, v současnosti zahrnuje celkem čtrnáct menšin, konkrétně jde o běloruskou, bulharskou, chorvatskou, maďarskou, německou, polskou, romskou, rusínskou, ruskou, řeckou, slovenskou, srbskou, ukrajinskou a vietnamskou. Za rusínskou národnostní menšinu byla v roce 2001 jmenována členkou Rady Agáta Pilátová, tehdejší předsedkyně SPPR (opakovaně i v letech 2007 – 2014). Ve funkci členky Rady ji pak vystřídal Natalie Ivanovicová a Dagmar Březinová.

Podle výsledků sčítání lidu je rusínský zástupce v Radě představitelem malé menšiny (podle výsledků sčítání lidu v roce 2011 deklarovalo rusínskou národnost pouze 793 osob), ale s ohledem na migrační vlny Rusínů ze Slovenska je jejich počet v České republice mnohem vyšší. Kvalifikované odhady zástupců SPPR i spolku Rusíni.cz – Rusínská iniciativa v ČR vypovídají o počtu více než 10 000 osob. Navíc v Česku dlouhodobě pobývá a pracuje početná skupina migrantů z oblasti Zakarpatské Ukrajiny, z nichž část jednotlivců se podle zástupců SPPR hlásí k rusínské národnosti, i když neparticipují na spolkové činnosti.

Zaujímají-li Rusíni v Česku od roku 2001 v Radě stále místo ve skladbě národnostních menšin nezávisle na ukrajinské menšině, **znamená to v jejich menšinovém životě novou etapu.** Rovnoprávnost postavení rusínské národnostní menšiny se projevuje jednak na zvýšení jejich společenské prestiže jako kolektivity, jednak v kolektivním vědomí příslušníků menšiny. Je to nový impuls revitalizace národnostně menšinové identity. Prio-

ritou spolkové činnosti Rusínů je rozvoj kulturně vzdělávacích aktivit, výstavní a ediční činnosti.

Výše už byla zmínka o tom, že členskou základnu SPPR tvoří společenství, které vykazuje rozdvojený obraz. Vyplývá to z národnostní orientace členů i sympatizantů spolku. Jedna část uskupení se totiž hlásí k rusínské národnosti (a deklaruje to i při sčítání lidu), druhá reprezentuje příslušníky české národnosti, Čechy a jejich potomky, kteří upřednostňují osobní vztah k Podkarpatské Rusi. S podobným zaměřením vznikl i brněnský spolek v roce 2010 pod názvem Přátelé Podkarpatské Rusi. V spolkovém životě se však příslušníci české národnosti nezapojují do rusínské národnostně menšinového programu. Jejich rezervovaný vztah k aktivitám rusínské menšiny se spíše prohlubuje v důsledku přílivu rusínských migrantů ze Slovenska, jejichž kulturní činnost se omezuje na uchovávání kulturních tradic východoslovenských Rusínů, a to bez reflexe Podkarpatské Rusi. Slovenští Rusíni si vytvářejí také vlastní organizační struktury v rámci spolku Rusíni.cz – Rusínská iniciativa v ČR, v Dětském rusínském centru, Karpato-Rusínském krajanském centru nebo nově neformalizované rusínské skupině v pražském folklorním souboru Šarvanci apod.

Na závěr je vhodné také připomenout, že v České republice sehrává od sedmdesátých let minulého století důležitou roli při uchovávání rusínských folklorních tradic skupina rusínských reemigrantů z rumunského Banátu z obce Scăius. Jedná se o rusínské vystěhovalce z oblasti severního Spiše z poloviny 19. století, kteří se po druhé světové válce jako reemigranti usídlili v oblasti severozápadních Čech a jihomoravského pohraničí. Jejich chomutovská folklorní skupina Skejušan je v současnosti nositelem rusínských lidových tradic a významně přispívá k udržování národnostně menšinové identity rusínského společenství v Česku.

ANDREJ SULITKA

(Text byl přednesen 4. 12. 2019 na jednání u kulatého stolu na téma Podkarpatská Rus a Rusíni v Československu a v českých zemích.

Akci uspořádala Akademie národnostních menšin v Domě národnostních menšin v Praze ve spolupráci se SPPR.)

Sportovní Rusínů po dobách Československa, neboli: V cizích službách, díl desátý

Fenómén jménem Laco Pavlovič

Řada odborníků ho zařazovala mezi nejlepší pravá křídla československého fotbalu takzvané poválečné éry (od roku 1945). Byl nejslavnější ze známého a početného rusínského rodu, který se usadil na území tehdejší Československé republiky po obou stranách dnešní státní hranice mezi Slovenskem a Ukrajinou. Výborně hrál i jeho bratr Rudo a řada potomků dokonce vytvořila „zájezdové mužstvo“, jež šíří rodovou fotbalovou slávu po východním Slovensku až do dnešních časů. Fotbalista Laco (Ladislav) Pavlovič, Rusín, je nepřehlédnutelným fenoménem pro fotbalové dějiny československé i slovenské, ještě víc než jeho rusínští předchůdci Bokšay a Kalocsay. Proto v tomto dílu uvedme alespoň tři hlavní kapitoly z jeho slavného fotbalového života.

Kapitola první: Tatran Prešov

Velký hráč (narozen 8. 4. 1926) byl v původně maďarském klubu (1898 Eperjesi TVE, Tatran až od roku 1931) zaregistrován jako patnáctiletý a mezi muži se zjevil krátce po šestnáctých narozeninách. Zakrátko už vedle zkušených reprezentantů Jozefa Karla a Gejzy Šimanského v lize. Nejvyšší soutěž pak hrál nepřetržitě až do svých 40 let! S výjimkou vojny v ČH Bratislava byl prešovskému dresu věrný celou kariéru a byl jeho největší ozdoba. Chloubou místní jedenáctky. Odehrál tu 309 ligových zápasů, třikrát byl v lize „králem střelců“. Dvakrát se o trůn dělil (1960

Fotbalové barvy Prešova, bílá a zelená, to byl postrach I. ligy. V Prešově se nevyhrávalo a Tatran hrával na cizích hřištích způsobem, jemuž se říkalo „prešovský beton“. Vyznačoval se tím, že všichni hráči urputně bránili a v útoku se spoléhalo právě na umění Laca Pavloviče. Tento kádr je ze slavného období první poloviny šedesátých let. Stoje odleva jsou brankář Pašiak, kapitán mužstva a reprezentant Bomba, Laco Pavlovič, Páll, Žarnay a druhý brankář Bobok, v dolní řadě odleva pak Sebeš, Lesniak, Lacův bratr Rudo Pavlovič, Kullán, Kozman, Seeman a ostravský roďák Pětroš.

s Pucherem z Nitry s 18 góly a o rok později s Kučerou z Dukly Praha se 17 góly), aby do třetice (1964) usedl na trůn sám s 20 nastřílenými góly. Tatran s ním v sestavě měl skvělou bilanci. Ve třech ligových ročnících (1961,1964,1965) nebyl doma poražen a v roce 1965 dokonce sahal po titulu! Skončil druhý za pražskou Spartou. Byla to skvělá éra tamního fotbalu.

Kapitola druhá: reprezentace Československa

Už v první sezóně na prvotní ligu trávníku ho zkoušela reprezentace! Roku 1952 ČSR-Polsko v Praze 2:2. V reprezentačních nominacích ho

Nejslavnější z reprezentačních startů. 1. 11. 1959 Praha: Československo - Itálie 2:1. Vyhraujeme Evropský pohár! Sestava vítězů před závěrečným zápasem: horní řada zleva - Popluhár, Novák, Pluskal, Stacho, Scherer, Kačáni, Dolinský, dolní řada rovněž zleva Tichý, Laco Pavlovič, Molnár a Masopust.

najdeme na slavném zájezdu po Jižní Americe r. 1956 (Brazílie, Uruguay, Argentina, Chile). Byl v základní sestavě vítězů Evropského poháru r. 1959 a končil stylově v roce 1960. Vítězství nad domácí Francií 2:0 v Marseille „pečetíl“ druhým gólem, a tak jsme z prvního ročníku mistrovství Evropy dovezli bronz za třetí místo. Hned - ve věku 34 let - se s reprezentací rozloučil a ještě další roky zůstal v dresu mateřského klubu na nejvyšší úrovni.

Kapitola třetí: Klub ligových kanonýrů

Za svého působení v nejvyšší soutěži (Prešov + vojna Bratislava) tu odehrál celkem 347 mistrovských zápasů a v nich nastřílel 165 gólů. V roce 1974 (založení „Klubu kanonýrů“ v Československu) obdržel odznak číslo 4. Požíval úcty a vážnosti nejen hráčů, ale i činovníků a samozřejmě a především příznivců. Stal se pro fotbalové dějiny nezapomenutelným.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Foto: archiv autora

Letitý doklad starý více než čtyři desítky let. Laco Pavlovič, sedící na zasedání členů Klubu ligových kanonýrů zcela vpravo - hned vedle historicky nejlepšího československého střelce (s odznakem číslo 1) Pepi Bicana. Dalšími v té řadě uznávaných jsou také úspěšní reprezentanti své doby Josef Kadraba a Jiří Pešek (oba si ligu zahráli v obou nejpůvodnějších klubech země, ve Spartě a ve Slavii).

Koločavská Četnická stanice...

Dokončení ze strany 5

Co tím myslíte?

Začínali jsme tehdy tím, že jsme otevřeli muzeum Ivana Olbrachta a propagovali jeho dílo. A já chci, aby to dál zůstávalo v podobné vzdělávací a kulturní rovině a v lidsky hřejivém prostředí. V takovém, které by spojovalo naše národy a podporovalo vzájemnou výmě-

nu našich kultur. Máme mnoho společného. I když je to už hodně let, co jsme patřili k sobě v jednom státě, stále máme Čechy rádi. Je řada příležitostí, při nichž se naše kultury i dnes propojují, kde si vzájemně vyměňujeme tradice. Máme tu festivaly, setkání a besedy. Nechtěla bych, aby tohle všechno zaniklo v komerci. Ta sama o sobě hodnoty nepřináší. Nelze si například říct, že naše tradice a legendy budeme prodávat: já vám povyp-

ráním naše pověsti a legendy, a vy mi za to zaplatíte! To nepřinese nic dobrého. A také bych chtěla, aby to nezůstalo jen na mne, aby duch a atmosféra Četnické stanice nezanimly. Byla bych ráda, aby všechno dál fungovalo i po mně. Aby to Koločav vzala jako své poslání a úkol. Snažím se ukázat a předávat turistům Koločavu takovou, jakou ji sama cítím. Budu ráda, kdyby po mně přišli a pokračovali další místní lidé.

top, ap

350 років од часу, коли слызыла Пресвята Богородиця в Клокочові

4-го януара 2020-го року была одкрыта в Спархіялнім маріяньскім путницькім місці Кошыцькой грекокатолицькой епархії – в Клокочові, Юбілейна брана. Одбыло ся то в рамках святковань зачатку Юбілейного року 350-ой річнїці чуда слызыня ікони Пресвятой Богородиці в Клокочові.

В тот день у вшыткых храмах Кошыцькой грекокатолицькой епархії розозвучали ся дзвони на знак того, же Клокочів і ікона Божой Матери у тім році хоче стати місцьом пріяты вшыткых людей. Наслідно были прочітаны декреты Апостольской пенітенціарії, котрыма ся уділюють духовны добра вшыткым путникам, котры почас Юбілейного року навщівлять храм у Клокочові і сповнять передписаны условії. Почас архієрейской літургії ся вшыткым приговорив архієпископ Кіріл Василь, втогдышній секретарь Конгрегації про восточны церквы в Римі, котрый о пару днів, 20-го януара, став апостольскым адміністратором Кошыцькой грекокатолицькой епархії *sede plena*, што значить, же владыка Мілан Хаутур зістав епархом, но адмініструвати епархію Ватікан дав Васильови.

Клокочів є днесь головным путницькім місцьом Кошыцькой грекокатолицькой епархії, но історічно і того село, де рыдала ікона Богородиці, належало під Мукачово і цілы столітя там приходили і приходять грекокатолицькы Русины. Посмотрьме ся дакус до історії той чудотворной ікони.

Копія ікони

Днешня Грекокатолицька церквоу Успенія Пресвятой Богородиці в Клокочові є із 1835-го року. В ній находить ся копія чудотворной ікони. Написано на ній є: „Досправдова ікона Богородиці, котра в році 1670, в храмі русиньского села Клокочів, котре належыть ку Виняньскому замку у Вышнім Угорьску, перед зраком многых слызыла, а пак, кедь ей якийсь геретік ножом переколов, заливаючы ся слызыми рыдала.“

На заднім боці є написано, же є копіюван і подля оригіналу ей намальовав у 1769-ім році Ф. Крамер і копія была дня 12-го марца 1769-го року австрійскым цісарьом подарована Пряшову намісто оригіналу. В записях є і то, же ікона слызыла перед многыма людми, же слызыня змінило ся на рыдана. О іконі пишуть і інвентарізацны записы з маєтку Франтішка П. Ракоція з року 1711 або зборник духовных співанок з Камюнкы із 1724-го року, в котрім є записана Письн о образі Клокочівскім.

Перше чудо

Слызыня Клокочівской Богородиці в році 1670 было першым таким чудом в серії. В році 1696 рыдала ікона в Маріяповчі (втогды Повч), в році 1699 ікона в Міколі в Семигородю, в році 1717 ікона в Павлові (Шайопалфалва, Мадярьско) і наконець в Лютині у 1852-ім році. Хыры о чуді в Клокочові поширили ся до цілого Угорьска. Як то властно было?

Рокы 70-ты і ціле 17-те столітя было роками воєн на цілій території Мукачівской епархії. Войовали меджі собов з єдного боку мадярьскы калвіны, з другого габсбургькы войска – като-

лици. Обидвы войска ся ничили а не сановали ани грекокатолицькы церквы, монастырі, котры горіли і згоріли в них і документи.

Так то могло быти і з храмом в Клокочові, ку котрому шло мадярьске калвіньске войско. Была правдоподобно неділя або праздник, бо в церквы было вельо людей. Зышли ся ту, бо чули о слызыню ікони Богородиці на іконостасі коло царьскых дверей, што тырвало дакілько днів. Люди в храмі ани не збачили, же до села вошло мадярьске калвіньске войско. Спамятали ся аж втогды, кедь вояцы з криком вбігли до церквы і зачали різати ікони. Кедь заставили перед Богородицьов, в очах Богородиці збачили слызы. Вояк підняв байонет, жебы переколоти ікону і втогды люди увиділи, же з оч ей теклы слызы, Богородиця плакала.

Не знать ся, што было з вояком, ці ся острашыв, або му люди заборонили і ікону взяли, но знаме, же вояцы церквоу підпалили і ікона ся сохранила.

Путованя

З документу Будиньского архіву з року 1711 ся мож дізнати, же по тім чуді была ікона з Клокочова однесена до Пряшова і дана меджі дорожничности міста. Коли ся то стало, не знаме. Мож сі додумати, же скоро по чуді, бо з документу виходить, же ікона ся знайшла в руках грофкы Жофії Баторійовой, жены Юрія II. Ракоція, майтелькы замку в Мукачові, котра по смерти свого мужа зохабилла калвінізм і стала католичков. Княгыня взяла ікону з Пряшова на основі того, же Мукачівска епархія была їй маєтком. Ікону дала до мукачівского замку. Може стала католичков на основі слызыня ікони, но знаме, же кедь мадярьскы магнаты, майже вшыткы калвіны, пронаслідовали Грекокатолицьку церквоу, Жофія Баторійова стала покровительков восточного обряду. Княгыня окрасила ікону множеством дорогых рубінів, смарагдів, діамантів і мала ей у великій почливости. Баторійова вмерла в році 1680 і по їй смерти ікона зістала в каплічці мукачівского замку.

Майтельом замку став їй сын Ференц I. Ракоцій, котрый скоро вмер, вдова по нїм Ілона Зрінїя оддала за Іміріха Текелія, котрый зачав повстаня проти Габсбургів і по неуспіху втік до Турції. За ним пішла і його жена і меджі до-

рогочінностью однесла і клокочівску ікону. Но і она скоро вмерла. Їй сын з першого манжелства Ференц II. Ракоцій зачав нове повстаня проти Габсбургів і він приніс ікону назад з Турції і знова ей дав до мукачівского замку. По ліквідації повстаня Ракоція і обсаджіню замку Паланок цісарьскым войском была ікона однесена до цісарьской каплічкы у Відню.

На тото реаговало місто Пряшів, котре собі робило претензії на ікону. Зато Марія Терезія дала зробити копію ікони і тоту аж їй сын Йосиф II. послав до Пряшова. Но оригінал зістав у Відню а копія вісла в експозиційній салі магістрату.

Аж пряшівський єпископ Йоан Валій пожадав, жебы была ікона подарована єпископській каплічці і вложена до золотого раму. Дня 12-го августу 1907-го року была ікона посвящена і дана до хоснованя єпископской каплічкы, жебы служыла на звекшованя почливости ку Діві Марії і на повзбуджїня і оживлїня ревности душ.

Навернутя до Клокочова або де є оригінал

Того часу ся ікона в пряшівській єпископській резиденції не находить. По ліквідації Грекокатолицькой церквы в Чехословакіі в році 1950 резиденція дістала дя до рук Православной церквы і з іконов. Кедь православны муслили вернути грекокатоликам резиденцію, ікону не вернули і ку тій темі ся не выразили дотеперь. Значить, што є днесь за ікону в Клокочові? Є то друга копія, котру про Клокочів намальовав з пряшівской копії вызначный малярь Ігнатій Рошковіч.

Оригінална ікона, але і перша а друга копія были без коруны. Теперь на клокочівській іконі видиме Богородицю і Ісуса з корунами. Чом? Ікона была за великой участы вірных корунована єпископом помічником блаженным Васильом Голпком іщі в році 1948.

Но мусиме конштатовати, же то, де є оригінал ікони, котра слызыла в році 1670, не знаме. Так як не знаме, де є перша копія. Оригінал бив маєтком Габсбургів, котры на ню дали велике множество дорожничного каміня і тримали ей в касі цісарів. Теперь в палаці цісарьства не находить ся. Могла быти однесена дакотрым з Габсбургів. Ці найдеме ходем їй першу копію, то зіставать так само великим вопросом.

На конець

Слызыня Клокочівской Богородиці было першым чудом нелем у втогдышній Мукачівській епархії, але і в цілім Угорьску. Жебы бадати того чудо, не было втогды можливе, бо было барз много внутрішніх непокоїв, повстань, через епархію переходили неприятельскы войска, войовало ся.

До Клокочова шторік доднесь на праздник Успенія Пресвятой Богородиці приходять тисячі вірных, жебы поціловати ікону, котра слызыла і рыдала. В рамках десятилітя духовной обнови Словакіі од 16-го септембра 1991-го року аж до фебруара 1997-го року навщівила ікона з Клокочова вшыткы парохії втогдышньої Пряшівской епархії і втогдышнього Кошыцького апостольского екзархату.

Uložené občanství

Opět se připravuje vyvěšování tibetských vlaků na radnicích. Mnoho lidí se stará o to, co spáchala Čína v Tibetu, ale co spáchala ČSR na svých občanech, to je už nezajímá. V srpnu 1945 podepsal prezident Beneš dekret číslo 60, kterým zbavoval jeden milión občanů ČSR, obyvatele Podkarpatské Rusi, československého občanství. Tento protiprávní akt však nikdy nebyl napraven. Citují ze studentské práce (viz http://members.tripod.com/~pf_cz/zu/):

„8. srpna 1945 vyšlo vládní nařízení ČSR, podle něhož se Češi a Slováci mohli vystěhovat z Podkarpatské Rusi a žádat československé občanství. Rusíni a Ukrajinci museli však v zemi zůstat; obě strany jim odepřely právo

optovat pro Československo... Na smlouvu o změně státních hranic nemůžeme být v žádném případě hrdí. Je to akt ponížení a hanby. Jednalo se o Podkarpatsku, o něm a bez něj. Přes milión československých občanů bylo předáno sovětské říši. Není proto divu, že tento protiprávní akt nazývají dodnes na Podkarpatsku 'rusínským Mnichovem' a vyčítají Praze, že nenašla dost sil i diplomatické obratnosti jej z československé strany později anulovat jako protiprávní...“ Dále viz odkaz.

Proto se na vás obracím s dotazem, zda by byl zájem ze strany obyvatel Podkarpatské Rusi o obnovení státního občanství v ČR, která je nástupcem ČSR a také, jaký je aktuální stav v této otázce.

Pavel Dudr, Zlín

Bojovali do poslední chvíle

Narazil jsem na poměrně podrobnou informaci o hrdinství našich vojáků, kteří na Zakarpatsku bojovali proti maďarským okupantům. Možná bychom se měli zajímat o stav jejich hrobů, které jsou velmi zanedbané. Věřím, že by si o tom mnoho členů naší Společnosti se zájmem přečetlo. Především si myslím, že by se na hrdinství těchto vojáků nemělo zapomenout.

<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/15-brezna-1939-zaniklo-ceskoslovensko-jeho-12-divize-bojoval/r~5054256844a311e9b5e8ac1f6b220ee8/>

Josef Špaček, Veverská Bítýška

(Pozn. red.: *Oběma autorům děkujeme za podněty, v příštích číslech se k tématům vrátíme.*)

Z východu Podkarpatské Rusi

Po uveřejnění některých osudů podkarpatských Huculů na sklonku první světové války v PR č. 3/2019 jsem byl čtenáři vybidnut, abych napsal o této zajímavé končině bývalé ČSR a o pozadí jejího připojení k ČSR něco bližšího. K seznámení s tímto vzrušeným úsekem rusínských dějin mi posloužila kniha Horalská republika od Z. M. Kuděje. Jako protagonisty děje jsem vybral dvojici Vasilinu a Tulajdana - děj románu se zde snoubí s historickou skutečností.

Ve svém líčení jsme opustili huculské bojovníky, jejichž povstání skončilo neslavně. Příčiněním rumunských vojáků rakousko-uherská soldateska pochytila huculské veličiny a uvěznila je v různých koncentračních táborech po celém mocnářství. Zle se vedlo i Tulajdanovi, jenž byl uvězněn v koncentráku v Lipníku na Moravě. Jeho žena Vasilina svého muže od návratu do Jasiny razovala - byla tam totiž stále rumunská armáda. Když část karantény prošla a oni se mohli volně pohybovat, Tulajdan jel do Čech, chtěl na vlastní oči spatřit zemi i hlavní město toho slovanského národa, k němuž se podkarpatská Rusíni dobrovolně připojili.

Již cestou pozoroval rozdíl mezi hospodářstvím na Podkarpatské Rusi a na Moravě i v Čechách. U nich bylo vše zanedbané a zpustlé, zde vedeno pečlivě a spořádaně. Hospodařilo se tu úplně jinak, než u nich doma. Navzdory válečným útrapám ohromně lány kultivované země. Ačkoliv od bolševického vpádu na Slovensko uplynula krátká doba, byla hlavní trať uvedena do pořádku.

Tulajdan strávil v Praze téměř čtyři neděle, než mu došel nový dopis, tentokrát s úřední výzvou, aby se vrátil do Lipníku. Odtud měli být Huculové vypraveni zpět do své rodné země. Počet běženců i vojáků vracejících se do vlasti byl veliký a výdaje s tím spojené zatěžovaly státní rozpočet.

Mezi podkarpatskými Rusíny nebyla svornost. Jedni chtěli zavádět směr velkoruský, jiní se stavěli za ukrajinské stanovisko, nedba-

jíce, že by mohli být obviněni z neloajlnosti. Co bylo dnes nařízeno, bylo zítra opět odvoláno. Těžkosti byly na všech stranách - byla tu silná maďarská menšina, která se dosud nevzdávala snu o tom, že bude připojena k zemím koruny svatého Štěpána, žilo zde také přes sto tisíc Židů, kteří se zatím nedokázali rozhodnout, na kterou stranu se přidají. Těžko bylo se v takovém chaosu vyznat.

V Rachově nebyli již jen českoslovenští četníci a úředníci, kteří přejímali správu huculské oblasti. Dorazilo také vojsko, které se mělo odebrat do Jasiny, kde měla ležet stálá československá posádka. Čechoslováci byli síla, na kterou se nyní mohli Huculové spolehnout. Český knedlík byl příliš velký pro nenasytná germánská ústa a Češi utvořili hráz, která učinila konec rozpínavosti cizáků. Podobné myšlenky se honily Tulajdanovou hlavou, když k němu přistoupil mladý poručík: „Všichni jsme z Jasiny, vracíme se domů z Lipníku na Moravě. Vy jste přece Hucul?“ Odpověděl: „Ovšem.“ „Kde jste se naučil česky?“ „V tábore a potom v Praze.“ „Vás bychom mohli potřebovat. Pojďte se mnou ke kapitánovi - potřebujeme bližší informace o Jasíně, ukážete nám, kde bychom mohli vojáky nejlépe ubytovat.“

Tulajdan i jeho druhové návrh přijali s radostí. Když se kapitán, který velel vojenskému oddílu a právě se chystal do Jasiny, od poručíka dozvěděl, že Tulajdan umí česky, dal si vysvětlit na mapě celou situaci. „Vy jste rozený důstojník,“ řekl kapitán. „Tyhle věci jsem znal již z domova, když jsme obsadili Jasinu...“ Tulajdan se odmlčel. „Pročpak jste to nedořekl? Proč jste obsazovali Jasinu, když jste zde doma?“ Tulajdan odpověděl: „Obsadili jsme ji, poněvadž byla v rukou Maďarů a my se chtěli vymanit z jejich otroctví.“ „To je ale skutečně nesmírně zajímavé!“ zvolal kapitán. „Vy jste si chtěli vybojovat samostatnost sami, vidíte?“

„Byli jsme příliš slabí, než abychom se mohli udržet,“ doznal Tulajdan upřímně. „Spoléhali jsme na nově se tvořící Ukrajinu, ale ta byla slabá a nesvorná. Sami bychom tedy sta-

Zdeněk Matěj Kuděj, inspirátor autora textu k úvaze o huculském povstání 1918

čili na Maďary, kteří byli naprosto demoralizováni. Ale oni na nás zavolali rumunské vojsko a tomu jsme podlehlí hned v první srážce. Mnoho jsme od té doby vytrpěli, mnoho našinců zahynulo - lépe o tom nemluvit.“ Ale kapitánův zájem tím jenom vzrostl. „Ne, ne!“ zvolal. „Ve vlaku mi všechno dopovíte.“ Tulajdan mnoho nemluvil, zato tím více myslil. Tihle Čechoslováci, jak se zdálo, byli úplně jiní lidé nežli Maďaři nebo Rumuni. Byli dokonce jiní i než Huculům jazykem nejbližší Ukrajinci, kteří jim kdysi veleli a způsobili jim tolik nepříjemností svým lehkomyšlným jednáním. Tohle byli lidé prostí a nenucení, nenaparovali se jako Maďaři. Rovněž nebyli tak suroví a krutí jako Rumuni. Ani tak lehkovážní jako většina Ukrajinců, kteří pro samé osobní spory nebyli schopni vytvořit nic velkého. Ale to již nedaleko nich zasvito světélko z Tulajdanovy chaty. „Jsme doma.“

Co říci závěrem? Kletba nezaměstnanosti tam stále panuje v neztenčené míře. Rodiny žijí nadále jako neúplné. Otcové a starší sourozenci se zřídkakdy sejdou v plném počtu u stolu. Snad jen o svátcích. Jinak musí za prací předaleko...

***

Průmyslníci se sem nehnou kvůli mizerné infrastruktuře, stát skrblí výdaji na veřejné zvelebování. O našich sociálních vymoženostech mohou lidé jen snít. Staří pamětníci si stýskají: „Lépe už bylo...!“

JAN ROMAN